

Topos raju

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Cytat za: Jean Delumeau, *Historia raju. Ogród rozkoszy*, przeł. E. Bąkowska, Warszawa 1996, s. 20.
- Źródło: Mark Twain, *Pamiętniki Adama i Ewy*, tłum. T. Truszczyńska, Wrocław 1993, s. 9–27.
- Źródło: Norbert Mojżyn, *Rajski ogród jako topos szczęścia w chrześcijańskiej komunikacji kulturowej*, „Kultura - Media - Teologia” 2018, nr 3, s. 39–40.
- Źródło: Leopold Staff, *Ogród przedziwny*, [w:] tegoż, *Wybór poezji*, wybór M. Jastrun, Wrocław 1985, s. 71–72.
- Źródło: Zbigniew Herbert, *Sprawozdanie z raju*, [w:] tegoż, *Wybór poezji*, wybór M. Mikołajczak, Wrocław 2018, s. 307.
- Źródło: Dante Alighieri, *Boska komedia*, tłum. A. Świdorska, Kęty 1999, s. 351–355.

Topos raju

Jan Brueghel (starszy), Peter Paul Rubens, *Raj i grzech pierworodny*

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Foldery niemal wszystkich biur podróży kuszą nas ofertą nie do odrzucenia: „Zawieziemy Cię do raju!”. Pojawia się przy tym wiele adresów edenicznej przestrzeni, a jej lokalizacja jest zależna przede wszystkim od upodobań i zasobów finansowych klienta.

Czy to znaczy, że raj może być wszędzie? A może jest to raczej stan ducha niż konkretne miejsce na mapie?

Twoje cele

- Wskażesz symbole biblijne i wyjaśnisz ich znaczenie.
- Zinterpretujesz topos biblijnego ogrodu-raju.
- Scharakteryzujesz funkcjonowanie toposu biblijnego raju w tekstach literackich i pozaliterackich.
- Poznasz fragmenty Księgi Rodzaju dotyczące stworzenia świata, grzechu pierworodnego i wygnania z Raju oraz ich konteksty.

Przeczytaj

Topos miejsca szczęśliwego

W sztuce światowej istnieją tematy powtarzające się niezależnie od kręgu kulturowego i epoki. Wprawdzie konkretne realizacje tych motywów różnią się szczegółami, jednak mają tak wiele cech wspólnych, że nazwano je „miejscami wspólnymi”. W języku greckim wyrażenie „miejsce wspólne” brzmi *tópos koinós*. Pierwotnie termin oznaczał stosowane w retoryce schematy argumentacji, odwołujące się do (wspólnej nadawcy i odbiorcy) wiedzy, wynikającej ze znajomości m.in. mitów czy symboli. Tak rozumiane **toposy** przybierały formę alegorii, metafor, sentencji, używane w zależności od tematu wystąpienia – inne toposy wykorzystywano, gdy układano mowę pochwalną, a inne, gdy formułowano oskarżenie.

Niemiecki badacz, literaturoznawca i eseista Ernst Robert Curtius (1886–1956) wprowadził to pojęcie do badań nad dawnym piśmiennictwem. W pracy o łacińskiej literaturze europejskiego średniowiecza wymieniał m.in. topos miejsca szczęśliwego, nazywając tę przestrzeń w języku łacińskim *locus amoenus* i przeciwstawiając miejscu straszliwemu (nieprzyjaznemu) – *locus horridus*.

Miejsce szczęśliwe sytuowano w różnych przestrzeniach, nadawano mu rozmaite nazwy, ale w większości wypadków wyobrażano je sobie bardzo podobnie. Zazwyczaj jest to oddalona od cywilizacji przestrzeń naturalna, na którą składają się: drzewa, krzewy, strumienie lub rzeki, łąki i niewysokie pagórki. Często przyjmowała ona też formę ogrodu, a więc miejsca odgradzonego od dzikiego otoczenia. Ogród postrzegano jako przestrzeń przyjazną, bo opanowaną przez człowieka, który sam ukształtował to miejsce i sprawił, że przynosi korzyści materialne, np. owoce, ale też cieszy swoim pięknem.

Raj jako miejsce szczęśliwe

Pośród *loci communis* wymienia się także raj. Jest to przestrzeń opisana po raz pierwszy w biblijnej Księdze Rodzaju. Był to ogród znajdujący się w krainie Eden. Słowo „eden” w jednym z języków wschodnich oznaczało step, więc umieszczenie w nim ogrodu, charakteryzującego się dostatkiem wody oraz wielością roślin i zwierząt, miało podkreślić niezwykłość tej przestrzeni. W Biblii opisano również przyczynę, dla której pierwsi ludzie, Adam i Ewa, musieli opuścić raj – powodem było zerwanie zakazanego owocu z drzewa poznania dobra i zła, co symbolizowało z kolei akt sprzeciwu wobec zaleceń Boga.

Choć biblijna **deskrypcja** sugeruje, że raj był realną przestrzenią umieszczoną w otoczeniu czterech rzek, to już w pierwszych wiekach chrześcijaństwa pojawiła się koncepcja, by rozumieć ogród Eden alegorycznie. Jeden z ważnych teologów tej epoki, Orygenes (185–

254), w dziele zatytułowanym *Peri archón* (*O zasadach*) krytycznie ocenił traktowanie raju jako konkretnego miejsca na ziemi.

Lukas Cranach starszy (1472–1533), niemiecki twórca renesansowy w 1530 r. namalował *Ogród Eden*. Przedstawił na nim nie tylko sam ogród, ale też wydarzenia, w których wzięli udział Adam i Ewa. W prawej części obrazu widać np. stworzenie kobiety z żebra mężczyzny oraz scenę ukrywania się Adama i Ewy przed Bogiem już po popełnieniu grzechu; w lewej części natomiast – zjedzenie owocu z drzewa poznania dobra i zła, a także wygnanie z raju.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Raj w rozumieniu Orygenesusa oznaczałby jedność z Bogiem, bliskość z nim, a więc miałby wymiar duchowy.

Wśród teologów przeważały jednak inne opinie, bo uważano, że opis z Księgi Rodzaju należy rozumieć dosłownie. Problemem było jedynie ustalenie lokalizacji raju.

Lokalizacja raju i czas jego stworzenia

Do zagadnień podejmowanych przez wielu badaczy Pisma Świętego należała periodyzacja stworzenia raju. Zajmowali się nią bibliści, przy czym dochodzili do odmiennych wniosków, np. anglikański pastor James Ussher (1581–1656) wyliczył, że świat, a z nim raj, powstał 25 października 4004 r. p.n.e.; natomiast jego rodak, znawca kultury hebrajskiej John Lightfoot (1602–1675), ustalił inny termin: 13 września 3928 r. o 9.00 rano. Innym zagadnieniem było umiejscowienie raju na mapie świata. Podawano różne lokalizacje – niekiedy zadowalano się stwierdzeniem, że Eden to kraina równikowa, innym razem wskazywano Azję, Afrykę lub Amerykę Południową, a jeszcze konkretniej: Armenię, Cejlon, Mezopotamię, Palestynę czy Brazylię.

Raj po potopie

((Norbert Mojżyn

Rajski ogród jako topos szczęścia w chrześcijańskiej komunikacji kulturowej

Ogród jako ucieleśnienie szczęścia zajmuje ważne miejsce w wielu mitach i wierzeniach religijnych, szczególnie w cywilizacjach Bliskiego Wschodu. W jałowym i pustynnym krajobrazie bliskowschodnim ogrody obszarów zwłaszcza Żyznego Półksiężycy – z dającymi cień drzewami, kwiatami, zapachami, ptakami, dźwiękami, strumieniami i sadzawkami – były symbolami szczęścia, bezpieczeństwa, schronienia, piękna, urodzaju, czystości i wiosennej świeżości. W poszukiwaniu źródeł idei rajskiego ogrodu współczesna archeologia prowadzi nas aż do czasów cywilizacji przedagrarniej. Stanowisko archeologiczne w Göbekli Tepe w południowo-wschodniej Anatolii, u źródeł Tygrysu i Eufratu, którego początki sięgają co najmniej 9500 roku p.n.e., kryje pozostałości prehistorycznego sanktuarium, w tym – być może – ślady ucieleśnienia idei ogrodu rajskiego. Naukowcy nie mają wątpliwości, że miejsce to miało charakter kultowy, nie znaleziono bowiem żadnych śladów zamieszkania przez ludzi.

Źródło: Norbert Mojżyn, *Rajski ogród jako topos szczęścia w chrześcijańskiej komunikacji kulturowej*, „Kultura - Media - Teologia” 2018, nr 3, s. 39-40.

Raj w literaturze i malarstwie

Topos raju podejmowano w sztuce i literaturze, by za pomocą dzieł przekazywać prawdy religijne zapisane w Starym Testamencie. Te dzieła miały obrazować piękno miejsca, które Bóg przeznaczył dla Adama i Ewy, a tym samym – uzmysławiać odbiorcom, że na początku dziejów ludzie żyli w idealnej harmonii ze Stwórcą i naturą, a następnie utracili szczęście polegające na bliskości z Bogiem i na bezgrzeszności. Opisy raju nie służyły jednak wyłącznie celom moralizatorskim, lecz wpływały też na sposób obrazowania sielskiej krainy, co z kolei ułatwiało deskrypcję innych miejsc, porównywanych z rajem lub z nim skonstrastowanych.

Szczególne znaczenia w literaturze XX i XXI w. nabrał motyw „[raju utraconego](#)”, którego sam twórca lub jego bohaterowie zostali pozbawieni chociażby z przyczyn politycznych.

Nostalgia za rajem nie musi jednak wynikać wyłącznie z faktu utraty możliwości przebywania w konkretnym miejscu, np. w przypadku Polaków – na Kresach Wschodnich, a w przypadku przedstawicieli innych nacji – w rejonach, które stały się częścią innego państwa lub uniezależniły się od **kraju macierzystego**. Innym, mocno podkreślanym zwłaszcza po drugiej wojnie światowej powodem „wygnania z raju” jest poczucie zniszczenia humanistycznych wartości. To przekonanie nie ma związku z religią i wyrażają je także twórcy otwarcie mówiący o swym **agnostycyzmie** lub **ateizmie**.

Słownik

agnostycyzm

(gr. *a* – bez; *gnōsis* – wiedzy) – pogląd, według którego w danym stanie wiedzy nie można całkowicie poznać rzeczywistości, a także ustalić, czy Bóg istnieje, czy nie

ateizm

(gr. *a* – bez; *theos* – bóg) – zaprzeczenie istnienia Boga lub bogów

deskrypcja

(łac. *descriptio*) – opis, zobrazowanie

egzegeza

(gr. *exēgēsis* – wyjaśnienie) – krytyczna interpretacja tekstów

franciszkanizm

nurt w literaturze, nawiązujący do idei propagowanych przez św. Franciszka z Asyżu (ok. 1181–1226), w tym radowania się z życia niezależnie od pozycji społecznej, posiadanego majątku czy stanu zdrowia, oraz miłości do natury jako tworu Boga

ironia

(gr. *eironeía* – pozorowanie) – kategoria estetyczna, której podstawową cechą jest sprzeczność między znaczeniem słów a intencją ich nadawcy

kolonia

(łac. *colonia* – osada rolnicza) – posiadłość jakiegoś państwa leżąca poza jego granicami, zależna od niego politycznie i eksploatowana gospodarczo

loci communis

l. mn. od *locus communis*

patriarcha

(gr. *patriarchos* – praojciec) – protoplasta ludzkości lub rodu czy nacji „raj utracony”

określenie nawiązuje do tytułu eposu angielskiego poety i pisarza Johna Milтона (1608–1674) *Raj utracony* (1667); frazeologizm raj utracony oznacza to, co było bardzo piękne, dobre, a czego już nie ma

reinterpretacja

ponowna interpretacja, wskazująca na nowe, nietradycyjne odczytanie np. dzieła sztuki

topos

(gr. *tópos koinós*, łac. *locus communis*) – pojęcie wprowadzone do badań literackich przez niemieckiego uczonego Ernsta C. Curtiusa; oznacza ono „miejsce wspólne” w kulturze, czyli wciąż powracające motywy i tematy, które wskazują na ciągłość tradycji danej kultury

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Porównaj, w jaki sposób przedstawiono ogród rajski w Biblii, a jak wyobrażali go sobie wybrani twórcy.

Polecenie 2

Czy raj to tylko miejsce na ziemi? W krótkim tekście wyjaśnij, jak inaczej rozumiano znaczenie raju.

Sprawdź się

” Dante Alighieri

Boska komedia

Już mię pomału krok przeniósł wpółseny
w las tak głęboko, że poznać nie mogę,
kędy tam wszedłem w ranek on promienny,
gdy oto rzeka mi zastąpi drogę
(...).

Wód najpiękniejszych kryształowe zdroje
Mętne by zdały się przy tej głębinie
(...).

Przystaną kroki, zaś oczy pobiegły
za rzekę dalej, kędy ruń majowa,
i tam znienacka przed sobą spostrzegły
(...).

[P]anią samotną, co idzie i śpiewa,
a tak wędrując, bujne zrywa kwiecie,
co na murawie drogę jej usiewa.
(...)

Ona zaś: – „Powiem, z jakiej się prowadzi
przyczyny owo, co cię tak dziwuje,
a wnet mgła zginie, co w twych myślach wadzi.
Dobro Najwyższe, które się lubuje
w sobie jedynie, utworzyło człeka
dobrym dla dobra, i ten mu daruje
zakątek na znak szczęścia, co go czeka.
Przez własną winę krótko tu przebywał,
przez własną winę we łzach mu powieka,

a w żalu serce tonie, [miast](#) by zrywał
słodkie owoce szczęścia w błogim wczasie
i by rozkoszy bez granic używał.

(...)

Wiedz teraz, iż ta, gdzie ci stanąć dano,
święta ziemia pełna jest nasienia
i ma owoce, coć u was nie znano.

Woda, co widzisz ją, nie z przetopienia
lotnych oparów powstaje, jak rzeka

co pełnię fali swojej ciągle zmienia,

Jeno krynica rodzi ją daleka,

gdzie z woli boskiej wciąż tyle przybywa,
ile w dwie strony nurtów jej ucieka.

W tę stronę bieżąc, kryształ jej wypływa

bogaty siłą czerpaną w tym lesie,

co ludziom z duszy pamięć grzechu zmywa.

W drugą wspomnienia dobrych czynów niesie,

a działa tylko, gdy skosztować obie:

tu [Lete](#), a zaś tam [Eunoe](#) zwie się.

(...)

Tu żył ród ludzki w niewinnym zachwycie,

Tu był maj wieczny i tutaj nektary

Wieczyście świeżych jagód dają życie”.

Źródło: Dante Alighieri, *Boska komedia*, tłum. A. Świdorska, Kęty 1999, s. 351–355.

” Leopold Staff

Ogród przedziwny

W przedziwnym mieszkam ogrodzie,

Gdzie żyją kwiaty i dzieci

I gdzie po słońca zachodzie
Uśmiech nam z oczu świeci.

Wodotrysk bije tu dziwny,
Co śpiewa, jak śmiech i łkanie;
Krzew nad nim rośnie oliwny
Cichy jak pojednanie.

Różom, co cały rok wiernie
Kwitną i słodycz słą woni,
Obwiązujemy lnem ciernie,
By nie raniły nam dłoni.

Żywim rój ptaków, co budzi
Ze snu nas rannym powiewem,
Ucząc nas iść między ludzi
Z dobrą nowiną i śpiewem.

I mamy ule bartnicze,
Co każą w pszczoł nam iść ślady
I zbierać jeno słodycze
Z kwiatów, co kryją i jady.

I pielęgnuję murawę,
Plewiąc z niej chwasty i osty,
By każdy, patrząc na trawę,
Duszą, jak trawa, był prosty.

Źródło: Leopold Staff, *Ogród przedziwny*, [w:] tegoż, *Wybór poezji*, wybór M. Jastrun, Wrocław 1985, s. 71–72.

Zbigniew Herbert

” *Sprawozdanie z raju*

W raju tydzień pracy trwa trzydzieści godzin
pensje są wyższe ceny stale zniżkują
praca fizyczna nie męczy (wskutek mniejszego przyciągania)
rąbanie drzewa to tyle co pisanie na maszynie
ustrój społeczny jest trwały a rządy rozumne
naprawdę w raju jest lepiej niż w jakimkolwiek kraju

Na początku miało być inaczej –
światliste kręgi chóry i stopnie abstrakcji
ale nie udało się oddzielić dokładnie
ciała od duszy i przychodziła tutaj
z kroplą sadła nitką mięśni
trzeba było wyciągnąć wnioski
zmieszać ziarno absolutu z ziarnem gliny
jeszcze jedno odstępstwo od doktryny ostatnie odstępstwo
tylko [Jan](#) to przewidział: zmartwychwstaniecie ciałem

Boga oglądają tylko nieliczni
jest tylko dla tych z czystej [pneumy](#).
reszta słucha komunikatów o cudach i potopach
z czasem wszyscy będą oglądali Boga
kiedy to nastąpi nikt nie wie

Źródło: Zbigniew Herbert, *Sprawozdanie z raju*, [w:] tegoż, *Wybór poezji*, wybór M. Mikołajczak, Wrocław 2018, s. 307.

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 2

Wybierz poprawne słowa bądź wyrażenia:

W części *Boskiej komedii* zatytułowanej Czyściec / Raj znalazł się opis ziemskiego raju, po którym wędrował Dante/ Bóg. Autor kilka razy podkreślił, że ta kraina jest doskonalsza niż Ziemia / podobna do Ziemi. Świadczy o tym woda czystsza / zimniejsza niż w rzekach ziemskich oraz owoce niespotykane / większe niż na Ziemi.

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

We fragmencie *Boskiej komedii* znajdź cytaty opisujące Boga i raj. Na ich podstawie sporządź krótki opis tej krainy.

Ćwiczenie 5

Scharakteryzuj krainę opisaną w wierszu Leopolda Staffa *Ogród przedziwny*.

Praca domowa

Raj – miejsce na Ziemi czy stan ducha? Napisz rozprawkę, w której odpowiesz na to pytanie, wykorzystując fragmenty [Pamiętników Adama i Ewy Marka Twaina](#) oraz dwóch innych tekstów kultury.

” Mark Twain

Pamiętniki Adama i Ewy

Poniedziałek

(...) Chmurno dzisiaj, wiatr wieje ze wschodu, będziemy mieli chyba deszcz... (...)

Wtorek

Obserwowałem wielki wodospad i sędzę, że to najwspanialsza rzecz w tej okolicy. [Nowe stworzenie](#) nazywa go wodospadem Niagara, nie mam pojęcia dlaczego. Mówi, że wygląda jak wodospad Niagara! Nie jest to wystarczający powód, raczej tylko kaprys i głupota! Sam nie mam okazji, aby czemukolwiek nadać nazwę. (...)

Środa

Wybudowałem sobie szałas dla ochrony przed deszczem, lecz nie mogłem cieszyć się nim w spokoju. (...)

Piątek

Wymyślanie nazw postępuje nadal beztrąsko pomimo mych sprzeciwów. Znalazłem bardzo stosowną nazwę dla tej okolicy,

melodyjną i ładną: OGRÓD RAJSKI. Prywatnie, lecz nie oficjalnie, w dalszym ciągu używam tej nazwy. Nowe stworzenie utrzymuje, że te lasy, skały i cały krajobraz w niczym nie przypominają ogrodu, lecz wyglądają jak park, jak nic innego, tylko właśnie park. Nie zasięgając więcej mej rady, na nowo nazwało ogród – PARKIEM NIAGARA. (...)

Sobota

Nowe stworzenie zjada tak dużo owoców, że przypuszczalnie wkrótce nam ich zabraknie. (...) Dziś rano zaległa gęsta mgła. (...)

Niedziela

(...) Dziś rano spotkałem nowe stworzenie, gdy próbowało strącić jabłko z drzewa zakazanego. (...)

Wtorek

Zaśmieciła całą okolicę wstrętnymi nazwami i drażniącymi napisami: DO WIRU WODNEGO, DO KOZIEJ WYSPY, DO JASKINI WIATRÓW. Utrzymuje, że park stałby się przytulnym letniskiem, gdyby panował taki zwyczaj. (...)

Sobota

(...) Ona zajmuje się różnymi głupstwami; między innymi próbuje zbadać, dlaczego zwierzęta zwane lwami i tygrysami żywią się trawą i kwiatami, chociaż jej zdaniem rodzaj ich uzębienia wskazuje na to, że powinny pożerać się nawzajem.

(...)

Czwartek

(...) Bardzo martwi się o sępa i przypuszcza, że trawa mu nie służy. Obawia się, że nie będzie mogła go dłużej hodować, i sądzi, iż powinien żywić się padliną. (...)

Wtorek

Ostatnio zajęła się wężem. Inne zwierzęta są zadowolone, gdyż dotąd na nich przeprowadzała swe doświadczenia i zakłócała im spokój. (...)

Piątek

Oznajmiła mi, że wąż radzi jej, aby spróbowała owocu z tego drzewa, gdyż wówczas posiadzie ogromną, wyjątkową i wspaniałą wiedzę. Powiedziałem jej, że to pociągnie za sobą również przeciwny skutek – sprowadzi śmierć na ziemię. Popełniłem błąd – lepiej było zachować tę uwagę dla siebie, podsunęło jej to myśl, że mogłaby ocalić chorego sępa, a osowiałym lwom i tygrysom dostarczyć świeżego mięsa. (...)

Środa

(...) Mniej więcej na godzinę przed wschodem słońca, gdy przejeżdżałem przez kwietną równinę, na której pasło się, spało albo igrało tysiące zwierząt, zerwał się nagle – niczym huragan – przerażający zgiełk, i w jednej chwili równinę ogarnął szalony

tumult, każde zwierzę zaatakowało swego sąsiada. Domyśliłem się, co to znaczy – Ewa zjadła owoc i śmierć zstąpiła na świat... Tygrysy pożarły mego konia, ignorując zupełnie mój zakaz – i zjadłyby nawet mnie samego, gdybym w porę nie uciekł ile sił w nogach... Znalazłem pewne miejsce poza Parkiem, gdzie przez parę dni czułem się bezpiecznie, lecz ona mnie odnalazła. (...) Tak naprawdę to wcale nie zmartwiłem się, gdy przyszła, ponieważ tutaj znajdują się tylko nędzne resztki, a ona przyniosła trochę tamtych jabłek. Musiałem je zjeść, gdyż byłem bardzo głodny. (...) Choć byłem bardzo głodny, odłożyłem na pół zjedzone jabłko – chyba najlepsze, jakie kiedykolwiek widziałem o tak późnej porze roku – i okryłem się odrzuconymi przez nią gałęzmi; po czym przemówiłem do niej z pewną surowością domagając się, by poszła i przyniosła, więcej gałęzi, i nie robiła z siebie widowiska. Gdy to uczyniła, przyczołgaliśmy się na miejsce, gdzie odbyła się walka zwierząt, zebraliśmy ich skóry, a ja poprosiłem Ewę, aby uszyła parę ubrań stosownych do publicznych występów. (...) Jeszcze jedno: powiedziała, że zgodnie z rozkazem będziemy odtąd zarabiać na życie. Ona zajmie się pracą, a ja będę nadzorował.

Po dziesięciu dniach

Ewa oskarża mnie o spowodowanie naszego nieszczęścia! Twierdzi z całą szczerością i zgodnie z prawdą, iż Wąż zapewniał ją, że zakazanym owocem są nie jabłka, lecz kasztany. (...)

Po dziesięciu latach

(...) Po tylu latach dochodzę do wniosku, że pomyliłem się co do Ewy; lepiej jest żyć poza Ogrodem z nią niż w Ogrodzie bez niej. Z początku sądziłem, że za dużo mówi, lecz teraz zmartwiłbym się, gdyby ten drogi głos umilkł i zniknął z mego życia. Błogosławiony niech będzie kasztan, który nas zbliżył i odkrył dobroć jej serca i słodycz jej charakteru.

Źródło: Mark Twain, *Pamiętniki Adama i Ewy*, tłum. T. Truszczyńska, Wrocław 1993, s. 9–27.

Dla nauczyciela

Autor: Piotr Obolewicz

Przedmiot: Język polski

Temat: Topos raju

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przymków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowców;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

Lektura obowiązkowa

10) Dante Alighieri, Boska komedia (fragmenty);

28) wybrane wiersze następujących poetów: Jan Kasprówic, Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Leopold Staff;

37) wybrane wiersze następujących poetów: Stanisław Baliński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Kazimierz Wierzyński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Czesław Miłosz, w tym wybrane wiersze z tomu Ocalenie oraz Traktat moralny (fragmenty), Tadeusz Różewicz, Miron Białoszewski, Jarosław Marek Rymkiewicz, Wisława Szymborska, Zbigniew Herbert, w tym wybrane wiersze z tomów Pan Cogito oraz Raport z oblężonego miasta, Halina Poświatowska, Stanisław Barańczak, Marcin Świetlicki, Jan Polkowski, Wojciech Wencel;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

2) rozumie pojęcie tradycji literackiej i kulturowej, rozpoznaje elementy tradycji w utworach, rozumie ich rolę w budowaniu wartości uniwersalnych;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele lekcji. Uczeń:

- interpretuje znaczenie toposu ogrodu-raj,
- poznaje różne sposoby przedstawienia motywu raj w literaturze i malarstwie,
- analizuje utwory poetyckie wykorzystujące ten motyw,
- redaguje tekst o charakterze argumentacyjnym w odwołaniu do utworów poetyckich zamieszczonych w e-materiale.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom lekcję *Topos raj*. Prosi, by przeczytali w domu informacje z bloku tekstowego i zapoznali się z prezentacją multimedialną.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy uczniom cele zajęć oraz wspólnie ustala z nimi kryteria sukcesu.
2. Prowadzący zajęcia prosi, by uczniowie podzieli się na 6 grup. Są budowniczymi raju, a każdy zespół odpowiada za jeden aspekt jego funkcjonowania. Grupy otrzymują karty z pytaniami, na które mają zadanie odpowiedzieć:
 1. Gdzie znajduje się raj? Na ziemi? W powietrzu? Pod wodą? W kosmosie?
 2. Jakie stworzenia zamieszkują raj? Czy są wśród nich ludzie?
 3. Czy w raju panuje jakaś władza, a jeśli tak, to jaka i kto ją sprawuje?
 4. Czego w raju jest mnóstwo, a czego nie ma wcale?
 5. Jaka pora roku panuje w raju? Jaka jest tam pogoda?
 6. Czym żywią się stworzenia zamieszkujące raj?Praca w grupach trwa 5–7 minut, a po jej zakończeniu nauczyciel prosi, by uczniowie umieścili 6 arkuszy na tablicy. Wszyscy podchodzą i czytają, jakich ustaleń dokonały grupy. Wspólnie zastanawiają się, czy połączenie wszystkich elementów spowodowałoby powstanie idealnej krainy, czyli raju. Wyciągają wnioski z efektów pracy.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel rozpoczyna tę część lekcji propozycją: skoro raj od wieków fascynuje ludzi i bywa celem ich dążeń, prześledźmy, jak motyw raju wykorzystywany jest w poezji. Odczytuje kolejno ćw. 1, 2 i 3 z sekcji „Sprawdź się” i prosi, by uczniowie odpowiedzieli na pytania.

Następnie uczniowie dzielą się na trzy grupy, każda opracowuje jeden tekst: Grupa I – fragment „*Boskiej Komedi*” Dantego,
Grupa II – wiersz Leopolda Staffa „*Ogród przedziwny*”,
Grupa III – wiersz Zbigniewa Herberta „*Sprawozdanie z raju*”.

Analizują wizje raju stworzone przez poetów, badają nawiązania do Biblii, określają symbolikę, na koniec podają własną interpretację tekstów.

Poszczególne grupy prezentują wyniki swojej pracy, dyskutują, która wizja raju jest im bliższa.

Faza podsumowująca:

1. W podsumowaniu lekcji nauczyciel odtwarza piosenkę Jacka Kaczmarskiego *Wygnanie z raju*. Później prosi uczniów, by spróbowali odtworzyć sytuację liryczną, która została w niej zbudowana. Nawiązuje do toposu raju utraconego.
2. Nauczyciel zawiesza na tablicy dwa plakaty z narysowanym koszem i walizką. Rozdaje uczniom po dwie karteczki samoprzylepne. Prosi, aby uczniowie zapisali na jednej z nich przemyślenia, które zabiorą ze sobą po zajęciach, na drugiej to, czego nie akceptują lub uważają za zbędne. Jedna osoba odczytuje zapisy przy walizce i koszu.

Praca domowa:

1. Raj – miejsce na Ziemi czy stan ducha? Napisz rozprawkę, w której odpowiesz na to pytanie, wykorzystując fragmenty *Pamiętników Adama i Ewy* Marka Twaina oraz dwóch innych tekstów kultury.

Zainteresowani uczniowie mogą wykonać dodatkowo ćw. 6.

Materiały pomocnicze:

- *Słownik terminów literackich*, Warszawa 1995.
- Kazimierz Bukowski, *Biblia a literatura polska*, Warszawa 1990.
- Ernst Robert Curtius, *Literatura europejska i łacińskie średniowiecze*, tłum. i oprac. A. Borowski, Kraków 2009.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedialną „Prezentacja multimedialna” jako inspirację do przygotowania własnej prezentacji multimedialnej.